

nista, jejíž hlavní postava, soudce Adam, je vrcholem realistického ištova.

hesileu« řadí Fischer mezi díla, v nichž převládá romantika, ba vidí směru romantického. Romantickou — arci spíše kleistovsky roman- nazývá F. tragedii pro základní tragickou ironii, jež ovládá celý kus, si zahrává s bolestí a rozkoší, nenávisí a láskou. Základní problém kračováním oné filosofie osudu, již naznačuje »Guiskard«. Vlastní iškarda« byl boj s osudem. I Penthesilea hyne osudem; jím však jest ílea sama, její povaha. Uplatňuje se zde tedy proti antickému pojetí a«, názor spíše shakespearovský, ač právě této tragedii poskytla ka. Proti hrdé výši, již Kleist dosáhl svou »Penthesileou«, znamená von Heilbronn« sestup, ústupek době a jejímu vkusu. Zde jest básník řada součástí fabule jest převzata od předchůdců. Dramatem histo- lze tuto hru nazvatí — vždyť zážrak jest jí východiskem, lidé v ni vřazení viditelnými démony. Spíše bychom ji nazvali pohádkou — pohádkové — naivnost — jest rušeno tím, že Kleist pohádku — snad — upravil podle tehdejšího moderního učení. Je tedy již podruhé m soudčích tendencí romantických.

rmannsschlacht« není vztahů k myšlence osudové: jest to báseň pří- není dramatem v přísném slova smyslu, neboť nemá vnitřního kon- manova průzračná povaha nemá hlubšího zájmu. Zato »Prinz von ízce souvisí s problémem osudovým, ba jest jeho domyšlením. I zde boj proti náhodě. Kurfiřt nechce vítězství, za které děkuje jenom ná- ě Hohenzollernu, jenž poukazuje k tomu, že jednání přítelovo bylo záno okolnostmi, které byly mimo dosah jeho vědomí, zastává vol- a přemlouvá prince Homburského, aby se uznal vinným neb ne- ro něj již neplatí fatalismus, nýbrž chce se s plným vědomím své vůle oběť vyššímu princípu. Tak jest tedy filosofie »Schroffensteinských« řekonána, a jest překonána i subjektivní romantika. Na otázku, zdali tohoto díla, jehož hrdina, překonav sebe sama, povznese se do výše o rozhodování. Ize souditi, že také básník došel vnitřní harmonie, F. záporně. Osud tomu chtěl, že sotva dal Kleist v básni svému hrdinovi d ničivými pudy psychy, sám jím podlehl.

ou asi přibližně podány výsledky práce Fischerovy, jejímž hlavním řešiti dva problémy: problém guiskardovský a problém, jenž se tý- Kleistova k romantice. Vůdčí myšlenku díla, již F. získal probadá- mu guiskardského, totiž pojetí Kleista jako bojovníka s osudem, jak uvedeno, již dříve německy. Nové, kromě celé řady postřehů jednotlivých děl, je v české knize objasnění vztahů básnickových e. k Shakespearovi a k antice. —

rovo dílo jest subjektivní, velmi subjektivní — vědomě. Pravi-li dnocení dramát Kleistových, že jest výronem osobního procítění, teprve ex post shledávají vědecké opory, jest mu totiž stanovisko pro pojetí Kleistovo. Temná tucha životního problému Kleistova východiskem; rozbírání-li život Kleistův a jeho práce, zkoumání-li jeho jiným zjevům literárním, hledá jen podpory svému apriornímu to nevystihuje zcela správně Kleista, když na př. velmi málo pří- u, co bylo v básníkovy pathologického, zvláště však, když pronáší řnující úsudek o »Hermannsschlacht«. Fischer dotýká se jen několika ouvislosti s dějinnými událostmi současnými a hodnotí báseň tu jen které li vykázal ve své řadě úsudků, ač by měla být

na podkladě historických podmínek, jak jest to u každé podobné akutní básně příležitostně jedině nutné. Ba způsob Fischerova pojetí svádí jej i k nedůsled- nosti. Jen na základě hypotetickém dochází F. výsledku, že prý by bylo šlo v »Guiskardovi« o překonání moci osudové. Z toho soudí pak o duševní náladě Kleistově: »Guiskard« jest mu důkazem, že prý se Kleist vyléčil z ro- mantické hry myšlenek a že se, překonav skepsi, probojoval k tragickému pojetí světa. Jak se to však srovnává s tím, co F. praví ve své kapitole úvodní o dramatu »Prinz von Homburg«? »U autora tak složité psychologie, jakým byl Kleist, jest dvojnásob na pováženu, z hotového produktu přímo soudit na stejnou náladu tvůrčího ducha.« F. se ovšem snaží této výtce čeliti dodat- kem, že »Guiskard« znamenal vítězství pouze ve smyslu ideovém, nikoliv však životním. Než zdařilo se mu to? A jak jest tomu vřetec s Fischerovým pojetím »Guiskarda«? Jak lze s ním v soulad uvéstí faktum, že tu Kleist ztroskotal? Spočíval-li problém jen v tom, zachytiti Guiskardův boj s morem v jeho nej- hrůznější podobě, byl tu dostatečný důvod pro zoufalou duševní náladu Klei- stovu, když přece v »Penthesilei« zpodobuje také velmi děsivé scény a to beze zvláštního českého zápasu? Nemýlím-li se, nepokouší se F. ani v německé studii ani v české knize své, aby podal vysvětlení tohoto odporu²⁾. Tak musí zůstatí nerozhodnuto, zda dílo Fischerovo, ač jest bohaté novými myšlenkami a hledisky, znamená konečné rozřešení Kleistova problému.

Jar. Vlašimský.

VACLAV NOVOTNÝ: České dějiny. Dílu I. část 1.: Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha. (Lichtrův Výbor nejlepších spisů poučných, kniha XXXVIII. V Praze 1912. Stran XIV a 782.) Dílu I. část 2.: Od Břetislava I. do Přemysla I. (Tamtéž, kniha XL. V Praze 1913. Str. 1214.)

První dva svazky »Českých dějin« prof. V. Novotného jsou souhrnem práce tak podrobné a soustavné, jaká pro nejstarší období české historie jednotliv- cem nebyla podniknuta od dob Dobnerových. S pečlivostí vsuktu podivu- hodnou jest tu snesen a kriticky rozříděn materiál i nejodlehlejší a často jen po drobtech z cizích nebo polozapomenutých prací obětavě shledávaný. Při tom spisovatel neulehčil své práci v žádném směru tím, že by byl spolehl na výsledky jiných, třebaš šlo o podružné otázky. Šel vždy sám k původním pramenům a budoval na nich své poznání, hledaje s úsilím a důvtipem, aby jen z chudých trosek zásoby prameně vyčerpal co nejvíce světla k ozáření temných věků dějin našich. A přes to neodkládáme práci jeho s plným uspo- kojením, spíše s pocitem, že se zde veliký a záslužný náběh minul s cílem. Proč?

Přečasto byla již přiznána naléhavá potřeba nového souhrnného díla o star- ších dějinách českých. Práce Palackého, která se právem těší jaksi kanonické- mu postavení jako klassický projev své doby, vznikla v první polovici XIX. věku z předpokladů dnes již po mnohé stránce překonaných. U její kolébky nestála jen romantická víra v tajemné síly základní naší národní povahy a svobodomyšlné přesvědčení o domnělém zlatém věku staroslovanské demo-

²⁾ Srov. kritiku Fischerovy studie »Kleists Guiskardproblem« v »Lit. Central- blatt« 1913, roč. 64., č. 3., sloupec 85. Proti tomu dochází Fischerova kniha plného uznání v »Lit. Echo« 1913, seš. 14, str. 977. — Srov. také zprávu Sprenglerovu o Fischerově studii v »Allgemeines Literaturblatt« 1913, XXII., č. 19, sl. 593

racie, zkažené později násilným pronikáním feudálních a církevních hledek ze světa germánského. Palacký tvořil své práce také pod tíhou fals Hankových i Bočkových a byl nadto nucen, zvláště tam, kde ho dílo Dobnerovo pouštělo, vlastní rukou raziti si namáhavě cestu vpřed ve spleti tradice bez řípravných, monografických prací cizích. Těch se však od jeho času naromadila značná zásoba a současně všeobecně pokroky vědy evropské daly nám nová měřítka k pochopení státu, církve a kultury středověké. Pokus o novou stavbu na základě těchto změněných předpokladů stal se pak tím více ávazkem české historiografie, čím úsilněji se v posledních letech se strany ěmecké jevila snaha vykresliti celkový obraz dějin našich s hlediska českému ítění protivného.

Pokus o souhrnné vypsání starších dějin českých může se ovšem bráti voji cestou. Může spěti ke zdůraznění podstatných prvků vývoje celkového, ědomě odlišených od podružného detailu, tedy k smělému fresku mohutných ysů, které by nešetřilo historickou perspektivou. Nosnou páteří práce takové ylo by asi především vystižení politického a společenského vzrůstu národ- ěho celku, vývoj právních a státních institucí, kultury lmotné i duchovní, teréžto hlavní rysy by byly jen s uměleckou šetrností zpřesněny vylíčením ivotních osudů těch vynikajících jednotlivců, jichž ruce opravdu sunuly cel- ový vývoj vpřed. Dílo takové by bylo nepochybně činem všenárodního do- áhu, ale neméně záslužný by byl i pokus jiným směrem se beroucí, totiž velmi odrobné a odborně kritické shrnutí dnešních zásob monografického vědění starších dějinách českých. Podrobná revise taková by snad spíše nabyla rázu ouvislé řady monografií, jako jsou známé »Jahrbücher der deutschen Ge- śichte«, a jistě by nebylo lze ji provésti v krátké knize plastické síly tvůrčí celému národu mluvící, byla by však velkým pokrokem ke skutečné synthesi.

Tragika veliké a záslužné práce V. Novotného tkví v tom, že se auctor erozhodl plně ani pro jednu ani pro druhou cestu, kolísaje neuspokojivě mezi bojím cílem. Předmluva sama ukazuje, že se nechtěl spokojiti s napsáním odrobné práce jen pro učence, obraceje zraky k dílu významu všenárodního, také sbírka, v níž dílo vychází, má odběratele všech vrstev. Než již zřah prvních dvou svazků vzbudí obavu, zda cíle bylo dosaženo. Plných 100 stránek sotva stačilo auctorovi, aby dovedl dějiny země českých až roku 1197 a z toho ani celá desetina není věnována obecnějším otázkám ějin právních a kulturních. Podrobné popisování událostí válečných, dynasti- kých a jiných episod osobního rázu zaplavuje nespoutaně knihu. Jako zrnka śůzenci jde miniatura za miniaturou a skoro nikde není odstupu od jednotli- vých událostí, jakého žádá obraz velikých rozměrů. Mezi oběma díly jest všem jakýsi rozdíl. V prvním, sahajícím do začátku XI. věku a zahrnujícím dy dobu, kdy skrovná hrstka pramenů nedává valné příležitosti k drobnob- albě, jsou sice partie velmi rozvěklé, jako vylíčení válek markomanských śrážek kmenů českých s říší frankou, nebo kapitola o synech Boleslava II. st tu však přece snaha ovládnouti celek promyšlenou komposicí. Spisovatel e ovšem v doslovu k dílu tomu sám přiznává, že mu při počátku tisku »ne- ošlo ani ve smu připadnouti«, že by kniha měla tak vzrůsti, ale tento u knih vathetických vskutku neobvyklý způsob tvoření díla mezi tiskem vymstil e dokonale teprve při druhém svazku, v němž vylíčení stopadesáti let vy- śstle na dvanácte set stránek. Zde se spisovatel jeví jako by v zajetí nahroma- ěného materiálu a zapominá, že prvním příkazem historiografickým jest vý- śr śhematu úměrný. S novými otázkami sice k pramenům nepřistupuje skoro kde, ale problémy, které monografická literatura nadhodila, řeší všechny

beze slevy, a ježto od druhé polovice XI. věku kroniky jsou bohatější, roste také objem jeho kapitol.

S jakou únavnou podrobností jsou v druhém svazku probrány vzájemné zápasy vnuků Břetislava I. proto, že Kosmas v posledních částech práce své jest povídavější, jak svědomitě jsou registrovány všechny válečné zběhy doby Jindřicha IV. proto, že německá literatura monografická pro ně snesla mnoho zpráv! V práci spějící od sešitu k sešitu mizí namnoze veškeré umělejší členění látky a zbývá annalistické vypravování v prostém pořádu časovém beze spojování událostí ve skupiny sounálezné. Tak k roku 1167 na př. čteme nejprve o smrti biskupa Daniele, pak o delším pobytu císařově na severu Alp, k ně- muž jako bludný kámen se poji ojedinelá úvaha o Slovanech polabských. Bez přechodu pak mluví se o obsazení stolce salcurského českým kněžicem Vojtě- chem, ale nit ta nepokračuje dále, nýbrž jest přervána výpočtem některých nových ústavů duchovních v Čechách, zmínkou o smrti bratra Vladislava Jindřicha a vypravováním o zabití Vojslavově. Teprve pak pokračuje záležitost salcurská, ale vylíčení výpravy do Polska ji znova proráží a tak jde stránku za stránkou sled různorodých příběhu, jen vnějším způsobem spjatý jako ne- konečný maeander v dlouhé ruční práci. Jak to s sebou nese náhodná zmínka v pramenech nebo prostá současnost, vřaděny jsou mezi válečné a dynastické příběhy jednotlivé drobtly monasteriologické nebo exkursy genealogické a pro samé stromy uniká les.

V namáhavém pochodu od kontroverse ke kontroverši vypravování vlastní rozvinuje se velmi těžkopádně, Novotný miluje složitě věty, mnohokrát do sebe vsunutě, a restriktce, v nichž levice odníhá to, co dala pravice. Na jednom místě mluví s nechtí o těch dějepiscích, »kdož nad odbornou práci cení vzletné mluvění«, a čtenář jest mu jistě vděčen, že sám odolal zpravidla takovým svodům, neboť některá lyricky nebo patheticky vzrušená místa v knize tu a tam rozsetá nejsou vskutku šťastna. Tak stručně epilogy při smrti některých panovníků, udílející dobrou nebo špatnou censuru, nebo moralisující arabesky, jako jest úvaha o celkovém rázu XII. věku, přesně k roku 1100 položená. Než to jsou výjimky; jinak v knize se skoro nepotkáváme s náběhy ku přehledným souhrnům větších skupin událostí, měřených jednotným zorným uhlem. Cel- kový názor spisovatelův na naše starší dějiny v knize není nikde soustavněji vyložen, ani v úvodu se tak vlastně neděje.

Neveliký úvod, předeslaný prvním kapitolám, obírá se ovšem periodisací dějin českých, tedy otázkou, která vskutku dějepisecky pojata, dává dobrou příležitost k vyložení hlediska, s něhož auctor posuzuje logiku našeho dějin- něho vývoje a jeho hlavní stupně. Vskutku N. uchopil se jí suše technickým způsobem. Nastílniv přehledně dosavadní pokusy o dělení dějin českých, při čemž se bohužel ani nepokusil o stručnou formulaci základních východisk Pa- lackého, přičlenil k tomu jen s krátkou motivací své zásady periodisační. Že jim nepřikládá sám velké váhy, jest zřejmé z toho, že v dispoicích, učí- něných o celém díle, rozdělil zpracování střední doby (zaujímající dobu od 1346 až 1627) mezi tři spolupracovníky, což ovšem jednodité pochopení tohoto vý- vojového stadia jistě zříží.

Nevyšlovi-li tedy N. svého názoru na starší dějiny české souhrnným způ- sobem, neznamená to, že by ho vůbec neměl a aspoň v některém směru při po- suzování otázek konkrétních neprozrazoval. Platí to zejména o poměru národa českého k římské říši středověké. Jest známo, že se starší škola české historie v XIX. věku snažila závislost české země na říši, v které viděla jen trpké zlo, pokud možno zmenšovati, že popírala ráda její právní podstatu a sympathi-

sovala s každým pokusem českých vládců o setřesení této závislosti. Novotný stojí na opačné straně prkna. Nevěřil již v antithesi demokraticko-idyllického Slovanstva a feudálně-dobývačného Němectva a proto jeví se mu pravým dějinným štěstím kmene českého, že našel včas ve veliké budově svaté říše vhodný přístřešek a ušel snáze osudu Slovanů polabských. Panovníci, kteří podporovali toto vrůstání Čech do kruhu německé říše, jsou mu pravé veliké zjevy našich dějin a kníže Václav, podle slov jeho, »zasloužil si, aby se stal národním svatým«, proto, »že již tenkrát dovedl pochopiti, co nám po tisícileté téměř zkušenosti dějinné patrné dnes«, totiž, že cílem politiky jeho prý bylo, »co nejrychlejší podrobení se říši pro zabezpečení dalšího klidného vývoje.«

Bylo by možno zásadní růzností polabských i českých poměrů a analogiemi z dějin dánských, uherských a polských, opřítí odchýlné nazírání na tuto domnělou nutnost jediné možnosti kulturního vývoje pro kmen český; bystřejšímu pozorovateli také neunikne souvislost stanoviska toho s některými politickými náladami doby přítomné, zejména s realismem let devadesátých, stejně jako názor školy Palackého o těch věcech souvisel vnitřně s tendencemi státoprávními. Důležitější však jest, že Novotný tímto ideálem politické účelnosti příliš schematicky měří panovníky dávnověku, napínaje je na něm namnoze jako na Prokrustově loži. Rozsah reierátu nedovoluje toho podrobně dovozovati, ale jen poněkud kritické přečtení kapitol, o něž jde, je s to ukázati, jak násilně, často v přímém rozporu s výslovným zněním pramenů a se všeobecným charakterem doby Novotný odívá do těsného kabátu jakési pozitivní politiky svérázné postavy našich dějin od Mojmíra, o němž skoro ničeho nevíme, až k Břetislavovi I., jehož tažení do Polska a války s říší jsou zcela sofisticky vráženy do rámce vylíčeného hlediska. Tvrdé postavy, jako Rastislav, jehož pád jásosem naplnil celou říši východoirancovou, drsný Svatopluk, nebo výbojní Boleslavové sunou se přes jeviště knihy jako opatrnicky přikrčené zjevy, jen z nutnosti nebo nedorozumění po zbrání sňahající, a řadě jejich vévodí svatý Václav, oportunistický politik, tak rozumový a vyhýbající se »neužitečnému heroismu«.

Také celé pochopení důležitých složek našeho vývoje kulturního, jako na př. slovanská liturgie, jest podmíněno hlediskem tím, jehož významnou stránkou jest přílišný důraz na politickou teleologii. Neboť N. z úvah svých vylučuje zpravidla všechny jiné složky mimo vědomou politickou účelnost a státnickou vypočítavost. Prudké a nestálé afekty citové, skutečné potřeby náboženské a jiná imponderabilia, jimž primitivnější člověk byl více podroben nežli člověk dnešní, neběže vůbec dostatečně v počet a snaží se důsledně naší logikou ovládnouti pestré, často jako kaleidoskop se měnící vzájemné vztahy vůdčích osob i tam, kde jest to možno jen za cenu vratkých dohadů. Kořenná vůně dávné minulosti prchá v lícení jeho tím spíše, že si N. libuje v příliš častém užívání obrátů, jež náladu doby jistě nevystihují, jako jsou na př. »návrhy programové«, »změna kursu politického«, »systematická akce«, »reální politik, povolující radikálními záchvaty«. Drsný ráz, starším dějinám českým vlastní, nenabývá tak dostatečně platnosti.

Nelze tedy popřít, že z knihy Novotného k nám mluví zcela jiné pojetí celkové dějin českých, nežli bylo pojetí Palackého. Nové pochopení to však týká se jen některých stránek dějin našich a není při tom tak silné, aby ovládlo knihu jako pevně vytýčený pilř, k němuž by ostatní detail byl účelně přičleněn. Táhne se spíše jako červená nit, zde onde znova do popředí vstupující v pestrém ornamentu politických podrobností, a nezabraňuje autorovi, aby nehájl

některých podružných tvrzení školy Palackého proti německým historikům s konservativností a vervou někdy až přílišnou. Mimo vytčený racionalismus v pojmání poměru Čech k říši a mimo negaci zásadního rozdílu mezi slovan-skou a německou přirozeností opravdu nelze uvést mnoho jiných stránek, v nichž by celkový názor Novotného na dějiny české byl zjevný. Hlavně také proto, že autor se skoro důsledně vyhnul soustavnějším a k delším periodám hledicím výkladům o otázkách rázu obecného, jako by byly na př. vývoj moci panovnické a její poměr ke Kosmovým »comites«, vlivy nové mentality doby gregoriánské a první záchvěvy rytířské kultury západní v Čechách, poměr Moravy a dílčích knížectví k celku, počátky magnátstva a vliv německých prvků ve správě zemské a jiné. O mnohých z těchto věcí nalezneme v knize Novotného zajisté zmínky, ale jen jaksi per parenthesis a bez důrazného navázání jednotlivých episod na celkový vývoj národní.

Nutno přiznati tedy, že práce prof. Novotného nepřináší obrazu starších dějin českých, který by byl plodem pojmání vskutku syntetického. Pečlivým zřením ke všem podrobnostem upomíná spíše na jmenované »Jahrbücher der deutschen Geschichte«, a posuzujeme-li ji jako výkon takové revize dosavadního badání monografického, dlužno s povděkem zdůrazniti, že se její auktor vskutku nevyhnul žádné ze sporných otázek podrobných, probíraje v podivuhodné úplnosti v rozsáhlých poznámkách prameny i literaturu k nim hledící. Po stránce té kniha jeho jest štědrým darem naší odborné literatury a každý historik český, o dějinách starších pracující, přijme zajisté s uznáním veliký výkon, další práci podstatně usnadňující. Zároveň však také s částečnou lítostí, když si uvědomí, oč bohatější mohl býti dar ten, kdyby obava před přílišným vzrůstem práce a snaha, zachovati knize aspoň poněkud ráz díla všennárodního, nebyla auktora vedla místy ke stručnosti, která se nesnáší s rázem podrobné, objektivní revise.

Novotný sice uvádí všude velmi pečlivě, kdo o té které otázce psal, a odhaduje kriticky cenu jeho výkonu, zapomíná však často čtenáři vyložití podstatu cizího názoru, s nímž sám polemizuje. Tak mluví na př. o dvojí škole české archaologie, aniž uvádí, co je vlastně děli; slyšíme ostré odsudky názoru Brückerových o slovanských apoštolech, nikde však podstata jejich není souhrnně vyložena, a totéž platí o řadě hypothesí Peiskrových, Loserthových, Lippertových, Uhlirzových a badatelů jiných. V některých částech, tak na př. v kapitole o báječné době českých dějin, kterou Palacký tak krásně označil jako »chudá rozpomínání národa našeho z prvního jeho mládí, obvinutá o několik osobních jmen«, vypravování Novotného mění se vlastně ve sbírku polemických gloss, kterým plně porozumí jen ten, kdo by také ostatní literaturu propracoval. Ale i v jiných částech knihy prof. N. často řeší kontroverse jen kategorickým odmítnutím cizích mínění bez podrobné motivace, kterou si jistě vypracoval, ale z ohledů na rozsah knihy potlačil. Takovou dlouhou řadou rozsudků prostě položených, práce nabývá místy rázu posledního soudu nad výkony historiků dosavadních a kritického čtenáře překvapí při tom zvláště to, že otázkám poměrně podružným, jako jest na př. regnum Vannianum, domnělý pobyt Longobardů v Čechách, četné podrobnosti z výprav válečných nebo malé záhady rodopisné, jest popřáno bohatých exkursů, kdežto otázky významu zásadnějšího se rozhodovaly stručněji, není-li vůbec výklad jejich přislíben až do budoucna.

Platí to zejména o některých kontroversích z dějin právních a společenských, o nichž níže bude ještě zmínka, ale také o otázkách, jako jest spor o pořad legend svatováclavských a zejména o legendu Kristiánovu. Od obievu

Pekařova, jemuž také prof. N. přes zásadně odmítavé stanovisko děkuje za velmi mnohý nový rys svého líčení, stala se otázka Kristiánova úhelným kamenem veškerého nazírání na naše dějiny IX.—X. věku. N. odmítá řešení Pekařovo velmi prudce a slibuje, že přinese ve zvláštní knize »nekončnou řadu důkazů podvrženosti Kristiánovy«, mohl však aspoň ve stručném exkursu shrnouti hlavní položky chystané monografie anebo ukázkou uvésti některé z »nespočetných« důkazů. Neboť nelze mysliti, že by chystané dílo průvodní mělo opakovati jen vyvrácené důvody Bretholzovy, kterým sebe kategoričtější formulace váhy nepřidá, nebo opíratí se o vyumělkovaný předpoklad rafinované opatrnosti anonymního pachatele. Čelícího již ve XII. věku odborně-vědeckému rozboru své práce, jak to N. na str. 249. a 252. napovídá. Vedle toho v otázce Kristiánovské. ale i v některých případech jiných, nepotkáváme se v práci jeho s takovou měrou neosobního klidu při posuzování cizích názorů, jaké by objektivní revise vykonané práce žádala.

Výtky ty týkají se ovšem jen některých stránek knihy a referent přiznává rád, že jinde potkáváme se s partiiemi po stránce kritické znamenitě zpracovanými a veskrze cennými. Zejména druhý svazek, ač jako celek snad se stanoviska historiografického jest méně zdařilý, v jednotlivých částech svých obsahuje bohatou sbírku nových výsledků podrobné práce, posunující naše vědění o politických dějinách XI. a XII. věku v jednotlivostech mocně ku předu. Zde nejen český historik, ale každý, kdo se obírá říšskými dějinami, sáhne po knize Novotného s prospěchem, třeba by také zde v některých podrobnostech nebylo vždy možno s jeho řešením souhlasiti.

V rámci referátu, který chce oceniti jen celek výkonu dějepisckého, ovšem nelze takových jednotlivostí se dotýkati, leda snad krátkou zmínkou o některých obecnějších methodických rysech práce. Význačnou stránkou její ve směru tom jest přísná skepse k cizím tvrzením, která nemají jasně vyslovené opory v pramenech. N. označuje výslovně neumírněnou fantasií jako »největší škůdkyni každého badání vědeckého« a místy čtenář odnáší si dojem, že kritičnost jeho jde až do zámezí vulgárně označovaného řečením »quod non est in actis, non est in mundo«. Přísnost taková vede namnoze jistě ke zdárným výsledkům, někde však nelze potlačiti pechybnosti, zda týž asketa, který káže jiným vodu, sám nesahá časem až příliš horlivě po víně nedoložených dohadů. Způsob, jakým na př. s upřílišenou důvěrou v Kosmovu kroniku pochopuje staré pověsti naše, není dalek fantastických konstrukcí Schreuerových; vývody o možné souvislosti jména Čechu s dobou Samovou, dohady o poměru Čech k Bavorům a zejména o úloze připadající v tom směru knížatům zlickým, macchiavelismus Vršoviců nebo poměr Břetislavův k Polsku, důvěřivé užívání románu historického známého pod názvem annálů pegovských, některé výklady o poměru Jaromírovi k Vratislavovi II., o immunitní listině Jindřicha Zdíka nebo o příčinné souvislosti pádu vévody Fridricha s otázkou salepurskou, výklad o Danielově hrdosti, opřený o nepochopenou miniaturu a jiné podobné detaily, jdou snad v leccěms dále, nežli by skeptický posuzovatel schválil. Také argumentum ex silentio bývá Novotnému zbraní příliš často užívanou bez ohledu na to, že podivná logika, vyznačující středověkou historiografii, k němu vždy opravňuje. Než hlavním nedostatkem metody Novotného hledě ke kritice podrobně po mém soudě jest jeho přílišná snaha po dokonale přesné chronologii událostí. Zcela správně označuje sám nejstarší dobu dějin našich jako »přítmi«. přítmi to trvá velmi dlouho, a kdo v něm chce příliš určitě věci poznávati, vidí snadno mylně. V případech takových jest hlavní ctností historikovi jakási větší míra resignace, neboť přílišným napínáním pra-

mení na skřípec dohadů, jen aby některé datum bylo přesněji určeno, pokroku se neprospěje.

Zvláště nápadný pak jest rozdíl pracovní metody užitý v kapitolách, v nichž se probírají podobnosti politických příběhů, od způsobu užitého v částech věnovaných dějinám právním a kulturním. Bylo již nahoře naznačeno, že s těmito otázkami N. jednal asi jako s trpěným výměnkářem. V budově samé sídlí historie politická, podrobně probírané »Haupt- und Staatsaktionen«, kdežto vylíčení typických stránek institucí a kolektivních sil dějinných jest odkázáno na skrovný přístěnek dvou kapitol, z nichž jedna vypisuje stav země české v X. století, druhá mluví o poměrech první polovice XII. věku. N. obhajuje malý rozsah částí těch jednak v předmluvě, kde se přiznává, že píše vskutku především dějiny událostí politických, jednak v poznámce, v níž připouští, že při vnitřních dějinách mu nešlo o řešení všech spleťtých problémů, uýbrž jen o »jakousi přehlednou skizzu nutnou, pro doplnění celkového obrazu«. Dnes takové posunutí otázek právních a společenských na spoulu koleje podružných kapitol asi neuspokojí většímu historiků, ani těch, kteří věří, že stát a jeho individuální projevy jsou hlavním thematem národního dějepisu. Ale sama skizza, jak ji N. podává, není šťastna.

Podrobně posouzení ovšem by vyžádalo zvláštního článku; zde referent může jen vysloviti přesvědčení, že se mu obraz společnosti a státu českého v X. století, jak jest v knize nastíněn, zdá jako celek i v jednotlivostech velikým anachronismem.

Základním předpokladem k poznání institucí a společnosti staršího středověku jest schopnost, představiti si útvary primitivní, bez písárení a byrokracie, jakou vybudoval teprve historický vývoj pozdější, bez ostře vyhraněných kompetencí a rozdílu mezi právem veřejným a soukromým, ale přece se svéráznými normami veřejného řádu, s jiným zřením na svobodu a nesvobodu, na moc a právo, na poměr jednotlivce a skupin, nežli zná doba stavovského státu. N. neukázal již při politických dějinách mnoho sklonu k tomu, aby se vžil dokonale do primitivního prostředí dávné doby, a v částech věnovaných poměrům právním dokonce nemůže se sprostiti snahy, aby nehledal v X. století již celou mašinerii hotového státu úřednického, mluvě do únavy o »centrech politické správy«, a »soudním vyšetřování předběžném«, o »policejní a vojenské kompetenci«, o »zastupování řísku«, o »součinnosti při judikatuře«. Byly-li představy Palackého, Tomkova a Jirečkovy hledě k řádům staročeským v tomto směru rovněž poněkud anachronistické, souviselo to logicky s celou jejich představou o staroslovanské společnosti, v níž N. již nevěří, ale také s tím, že všeobecné badání o státu a společnosti středověké v polovici XIX. věku nebylo ještě tak pokročilé jako dnes, kdy znenáhly vývoj institucí jest s tolika stránek osvětlován. Novotný by si jistě počítal za těžký přestupek, kdyby při posuzování té které bitvy nevezal v úvahu cizích monografií, třeba nejnovějších, a hledě k tomuto sebrání literatury jest práce jeho vzorně svědomitá. Naproti tomu výsledky cizího badání institucionálního v práci jeho nezanechaly sledů skoro žádných a v ohledu kulturním zůstávají mu Čechy jakoby ostrovem, z něhož k cizím pevninám širší mosty nevedou.

Úhled v prvních kapitolách, věnovaných Bojům a Markomanům, posunuje s únavnou vytrvalostí germánské národy na veliké šachovnici střední Evropy sem a tam, rozbíraje podrobně všechny časové a geografické možnosti toho stěhování; ale o tom, jak si dnes kulturní historie představuje kmeny germánské a jejich číselné poměry, co jsou knížecí družiny, jež jdou s Marobudem nebo Katwaldou do ciziny, a podobné otázky, toho skoro slovem se nedotýká.

ač jistě by pokus o určitější představu daných možností ve směru tom byl užitečnější nežli dohad, zda Furgisatis byla u Budějovic nebo Kosurgis u Kostelce nad Orlicí. Veškeré badání archaeologické v knize Novotného nevystupuje po své kulturní stránce, nýbrž jen potud, pokud z něho možno snad těžiti pro chronologii dějin. Říše římská X. a XI. věku, do níž Čechy vstupují jako pomezí člen, v knize jest pouhé slovo; nikde není sebe stručněji načrtnuta podstata toho pojmu po stránce právní, jeho pozvolný přerod a vývoj moci knížat, pro českého vévodu tak významný. Bezprostředně před t. zv. bojem o investituru nalezneme sice několik všeobecných úvah o příčinách zápasu, ale veliká revoluce kulturní, která se v téže době počíná v západní Evropě a která tvoří předpoklady pozdější scholastiky, gotiky a ryťřství, v knize Novotného není takřka slovem připomenuta, ač již v době nejbližší v Čechách samých nesla zajímavé květy. N. sestavuje velmi pilně zprávy o klášteřích a kostelech, o umělecké činnosti v Čechách, o kronikářích a obchodních stycích, ale nenasází se s dostatek o to, aby tyto jednotlivosti spojil v jedno skutečnou dobou atmosférou a uvedl je ve styk s obdobnými zjevy všeevropskými.

Někdy zdá se, jako by se zcela zásadně vzpíral užívání srovnávací metody. Není pochybnosti o tom, že pokus Palackého, aby vystihl slovanské řády v Čechách sledováním podobných zjevů u jiných kmenů slovanských, měl stránky stinné, ale úplné opomíjení srovnávacího postupu vede ke zbytečnému agnosticismu a nutí k úplnému odmlčení se o původní vzdělanosti slovanské vůbec. A s tím se setkáváme v knize Novotného, kde celá otázka jest vyřízena stručně tvrzením, že mezi primitivními řády Slovanů a Germánů nebylo podstatného rozdílu, než že prostý stav u Slovanů trval déle a že původní vlast slovanská měla v ohledu tom vliv rozhodující. Ale obrazu toho prostého stavu se nám v knize vůbec nedostává. Význačné jest také, že přes zásadní negaci stanoviska Palackého N. nevymanol se v mnohém směru z jeho herderovsko-liberalistických předpokladů o původní selské demokracii slovanské a o její souvislosti se vznikem pozdějších řádů stavovských. Někdy se zdá, jako by tradiční představy o společenských řádech slovanských v Čechách, jak je načrtl Palacký, jen ozdoboval novými, částečně dosti dobrodružnými dohady, jako jest představa, že dvojvrství smrdů a pastevců u nás bylo zjevem obecným a že extensivní žďáření ještě v XI. věku bylo velmi rozšířeno. Také způsob, jakým chce rozlišiti přesně pojmy regio a provincia, tvrzení, že svobodné selstvo v XI. a XII. věku hynulo konkurenční agrární velkovýrobou velkostatků, nedosti střídmé užívání pramenů XII. věku pro obraz doby Boleslavů a jiné jednotlivosti jsou metodicky na pováženou. O nedostatečném vžití se do ovzduší XI. a XII. věku svědčí také výroky, jimiž se hodnotí zápas imperia a papátu, výroky, z nichž čiši předsudky toho mělkého liberalismu, kterým německá vlastenecká škola doby Giesebrechtovy měřila dějiny církevní.

Usudek o těchto partiích knihy zní tedy zřejmě nepříznivě, referent však právě proto zdůrazňuje znova, že nemíní tím nikterak zlehčovati celek vykonané práce, práce po mnohých stránkách vskutku cenné. Lituje jen, že toto řízné množství obětavé snahy vědecké nenabude zcela platnosti proto, že badatel si předem neuvědomil, jak dílo syntetické má zcela jiné zákony tvárné než sebe rozsáhlejší monografie. V dějepisné literatuře polské veliké účtější se práce Balzerova o genealogii Piastů; kdyby Novotný z knihy své vyňal všechny vývody genealogické, jež bohužel nejsou v ní dosud přehledně shrnuty ani v stručný rodokmen, vzniklo by dílo Balzerovu ne nepodobné. Podobně kdyby v organický celek spojil svá badání o vývoji kostelů a klášterů za starších

Přemyslovců, vznikla by pro nejstarší dobu hotová Bohemia sacra, jaké ještě nemáme, a tak bychom z obou svazků »Dějiny českých« mohli vytvořiti celou řadu užitečných monografií k dynastickým a politickým dějinám země, které v jediný celek jsou slity a vzájemně se prostupující, přece netvoří díla jednotného.

Práce Novotného ostatně jest první část veliké publikace o dějinách českých od nejstarších do nejnovějších dob, jejíž vydávání nakladatelství Laichtrovo se podjalo. K programu, který sbírce té Novotný předeslal, lze připojiti jen přání, aby částí jednající o dějinách novějších, nebyly snad násilně zkracovány proto, že kapitoly jednající o starším středověku tak neočekávaně vzrostly. Novotný sice předem připravuje na cosi takového, tvrdě, že doba nejstarší, kde vše jest sporné a kde splet kontrovers poutá krok dějepiscův, žádá probrání obšírnějšího nežli doba novější, od doby husitské počínajíc, kde prý poměry jsou jasnější. To by snad bylo možno tvrditi jen s hlediska politické chronografie, neboť otázky z oboru dějin ústavních, hospodářských a duchovních v dobách novějších skýtají rovněž dlouhou řadu záhad a zaslouží si, jsouce vlastní podstatou vrcholných krisí našeho národa, jistě podrobného ocenění ve veliké souhrnné práci, které lze přáti z plného srdce zdaru a rychlého postupu.

J. Šusta.

KAREL TŮMA, Královský reskript ze dne 12. září 1871 a jeho význam pro naše státní právo. »Knihovna historická a kulturní«. Číslo ? Nakladatel Jos. R. Vilimek v Praze. Rok ? Str. 65. Cena 1.50 K.

Jest obecně známo, že město Praha v roce minulém vypsalo cenu na nejlepší historické vypsání významu reskriptu zářijového z r. 1871; jednou z prací ucházejících se o cenu tu a poctěnou čestnou odměnou, jest studie Tůmova, vydaná místo o výročí reskriptu, jak bylo zamýšleno původně, v den sedmdesátých narozenin auktorových (k 6. září 1913). Jest ovšem pravda, že podle podmínek, stanovených porotou, bylo třeba vylíčiti »stručně« právní postavení království českého k ostatním zemím habsburským od Marie Terezie až po vydání reskriptu, než výklad vlastní, jak už dané thema praví, měl se týkati vylíčení události roku 1871; »pokud možno podrobně vypsati sluší bezprostřední dějiny reskriptu,« praví se v podmínkách výslovně. A zatím? Auktor, routinovaný bez odporu žurnalista, podává novinářským slohem všeobecně známé události politické od roku 1848 tak, že cituje na př. z J. M. Černého »Boje za právo« celé strany dokumentů každému snadno a lehce přístupných. Tím stalo se, že příběhy, které předcházely před rokem 1871 a které měly býti vlastně toliko úvodem, tvoří u Tůmy jádro vypravování, kdežto vylíčení roku 1871 věnováno všeho všudy 12 stran, z nichž skoro celé dvě zabral text reskriptu. Ale ten jest tu uveřejněn nepřesně, obsah fundamentálek není ani naznačen, o sněmování moravském, tak významném, není ani zmínky, pomlčeno úplně také o volebním a národnostním zákoně, veliká rada korunní odbyta krátkou větou, nestal se ani pokus o vylíčení příčin, které vedly ke zmaru vyrovnání atd. Neuspokojuje ani ocenění reskriptu resp. vylíčení jeho významu pro české státní právo, které slibuje přece auktor v záhlaví spisu. Podle podmínek soutěže práce měla býti sepsána »sice přísne vědecky, leč zároveň slohem prostým, všeobecně srozumitelným«. O původní práci vědecké v knize Tůmové lze těžko mluvit, a toho, zdá se mi, neměl auktor ani na mysli; jemu šlo patrně jen o populární zpracování a podání, ale ani sloh nelze nazvati »prostým« ani »všeobecně přístupným« (co znamená na př., že